

PAUL NATORP

Η

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ

ΜΙΧ. ΤΣΑΜΑΔΟΥ

“Ο ΚΟΡΑΗΣ,
ΕΚΔΟΣΤΙΚΟΣ & ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ—ΟΔΟΣ ΚΟΡΑΗ 7

1929

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ PAUL NATORP

Ἡ καταπληκτικὴ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν συνάμα δὲ καὶ ἡ δλοκληρωτικὴ χειραφέτησις τῆς ψυχολογίας ὡς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, συνετέλεσαν, ἔκτος τῶν ἄλλων ἱστορικῶν αἰτίων, εἰς τὴν κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπελθούσαν κατάπτωσιν τοῦ γοήτρου τῆς φιλοσοφίας. Ὁ ὄγκος τῶν εἰδικῶν γνώσεων ὡς πρὸς τὴν φύσιν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ψυχὴν κατέπνιξεν ἐντελῶς τὸ συστηματικὸν πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας καὶ ὠδήγησεν εἰς τὴν καθ' ὅλα ἀσύστατον ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας, περιλαμβάνουσαν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἄθροισμα τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ φιλοσοφία μετεβλήθη τοιοῦτοτρόπως εἰς ἓνα εἶδος ἀρχαιοφύλακος τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν.

Μόνον ὁ Lotze καὶ ὁ v. Hartmann, οἱ δύο αὐτοὶ τελευταῖοι ἀπόγονοι τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας ἀντέδρασαν κατὰ τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἐπιπεδώσεως τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἡ ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ἐλάχιστα σημαντικὴ καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ πνεῦμα φιλοσοφικὸν εἰς εὐρύτερόν τινα κύκλον καὶ διότι τὸ ἀντίθετον ρεῦμα ἦτο ὀρμητικώτατον καὶ διότι τὰ ἀπλοποιημένα συμπεράσματα τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν προσεφέροντο ὑπὸ τύπον φιλοσοφίας εἰς τὴν νεολαίαν, κατέκτων εὐχερέστερον τὰς ψυχὰς τῶν νέων.

Ἐπρεπε συνεπῶς, διὰ νὰ ἀναχαιτισθῇ ὁ ρεῦς τῶν πραγμάτων, νὰ ἐμφανισθοῦν περισσότεροι ἄνδρες καὶ νὰ ἀντιδράσῃ ἐντονώτερον ἀπὸ τοὺς δύο ἀνωτέρω ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐπρόφθασαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸν Schelling (ἀπέθανε τῷ 1854) καὶ τὸν Schopenhauer (ἀπέθανε τῷ 1860) καὶ ἀνέπνευσαν, ἔστω καὶ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτῆς πνοάς, τὴν ζεῖδωρον αὔραν τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας, διότι ὁ μὲν Lotze ἐγεννήθη τῷ 1817, ὁ δὲ v. Hartmann τῷ 1842, δὲν ἠσθάνθησαν τόσον τὴν νέαν ἀτμόσφαιραν τῆς μηχανοποιήσεως ὅλων τῶν ζωτικῶν προβλημάτων τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη συμβολίζεται διὰ τοῦ συνθήματος «Zurück zu Kant», ἦτοι διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν Kant, καὶ διότι ἡ μετὰ τὸν Kant μεταφυσικὴ εἶχε χρεωκοπήσῃ καὶ διότι ὁ Kant ἐνεῖχε τὰς περισσοτέρας βεβαιότητας ὡς προσκείμενος περισσότερον παντὸς ἄλλου γερμανοῦ φιλοσόφου εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Νεοκαντιανισμὸς ὑπῆρξεν ἡ φιλοσοφικὴ ἐκείνη κίνησις ἐν Γερμανίᾳ, ἡ ὁποία διὰ τῶν ἐντατικῶν καὶ γονίμων αὐτῆς ἐργασιῶν, ὠνεγέννησεν ὄχι μόνον τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην, διότι ἀνεκάλεσε πάλιν ἐκ τῆς ἱστορικῆς λήθης εἰς τὴν συνείδησιν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἦθος γενικῶς. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦ

F. A. Lange «Geschichte des Materialismus» (1865). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος διαπνέεται καὶ τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Hermann Cohen «Kants Theorie der Erfahrung» (1871) τὸ ὁποῖον ἀνοίγει συνειδητῶς τὴν νέαν κατεύθυνσιν. Κατόπιν ἀκολουθοῦν τὰ ἄλλα συγγράμματα τοῦ Cohen περὶ Kant, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς προϋποθέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Cohen. Εἰς τὴν αὐτὴν κίνησιν ἀνήκει καὶ τὸ τεράστιον ἔργον τοῦ Paul Natorp (1854—1924), τοῦ ὁποῖου τὸ θεμελιῶδες σύγγραμμα «περὶ τῆς τῶν ἰδεῶν θεωρίας τοῦ Πλάτωνος» ἐμφανίζεται τέλος καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ φιλοσοφικὴ ἐργασία τοῦ Natorp εἶναι τόσο ὀγκώδης ὥστε ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς ἔκθεσις θὰ ἀπῆται ὀλόκληρον τόμον. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρκούμεθα εἰς τὴν σκιαγραφικὴν ὑποτύπωσιν τῶν θεμελιῶδων αὐτοῦ ἔργων καὶ τῆς καθ' ὅλου αὐτοῦ φιλοσοφικῆς σπουδαιότητος.

Ὁ Natorp ἀνήκει εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἀναπτύσσονται. Καὶ ἡ τελευταία περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ Natorp εἶναι πλήρης παραγωγῆς καὶ σφρίγγους, ἐνῶ συνήθως κατὰ τὸ γῆρας συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Ὁ ἑβδομηκοντούτης Natorp εἶναι ὄχι μόνον ἀκάματος ἐργάτης τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἔρωτος διὰ τὴν ζωὴν. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Natorp «Vorlesungen über die praktische Philosophie» (1925), τὸ ὁποῖον διακρίνεται διὰ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ λόγου, συνδυάζει τὴν ὀριμότητα καὶ τὴν νεανικότητα κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ. Ἄλλοτε μὲν νομίζει κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ πρωτοτόκου ἔργου, ὅπως εἶναι ἡ «φαινομενολογία» τοῦ Hegel, ἄλλοτε πάλιν νομίζει κανεὶς ὅτι διαβάσει κάποιον ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Fichte, ὅπου ὁ προσωπικὸς τρόπος τοῦ λόγου προσδίδει εἰς τὸ ἔργον χαρακτῆρα ἐντελῶς ἐσωτερικόν, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει κυρίως ὅλα τὰ πραγματικὰ φιλοσοφικὰ ἔργα, τῶν ὁποῖων αἱ πύλαι εἶναι κλεισταὶ διὰ τοὺς ἀμυήτους. Τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν πνευματικὴν κληρονομίαν, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ὁ Natorp εἰς τὴν νέαν φιλοσοφικὴν γενεάν, πρὸς τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐστρέφετο διὰ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν (τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει καὶ ἡ εὐρυτάτη αὐτοῦ ἐργασία εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς), διακρινόμενον κυρίως διὰ τὴν ἀδυσώπητον αὐτοῦ κριτικὴν ὀξύτητα, ἀνατρέχει εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς συνειδήσεως καὶ ἀνασκάπτει τὸ ἔδαφος τῆς πράξεως καθορίζει τὰ ὅρια οὐχὶ μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τῆς συνειδήσεως. Διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔδωκεν ὁ Natorp ἓνα ἀναμφισβήτητον παράδειγμα φιλοσοφικοῦ βίου καὶ φιλοσοφικοῦ νοῦ, συνάμα δὲ καὶ φιλοσοφικῆς μεθόδου, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε στενώτατα συνυφασμένη πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ἐννοιαὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι διὰ τοὺς ἀφηγηματικῶς ἐκθέτοντας τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἀπομένουν ἕρηαι καὶ στεῖραι, ἔγιναν διὰ τὸν Natorp τόσο ζωνταναί, ὥστε θαυμάζει κανεὶς τὴν συγγένειαν αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλοσοφικὴν συνείδησιν. Τὸ νεανικὸν καὶ τιτάνειον ὕψος μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Natorp ἀγωνίζεται νὰ κυριαρχήσῃ τῶν κεντρικῶν θεμάτων τῆς συνειδήσεως, τὰ ὁποῖα προσλαμβάνουν εἰς τὸν Natorp ἰδιαιτέραν ἀρχικότητα καὶ ἀκεραιότητα εἶναι τόσο ὥστε πολλάκις νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι βλέπει κάποιον προσωπικὸν φιλοσοφικὸν γίγαντα νὰ ἀγωνίζεται περὶ τῆς οὐσίας. Εἶναι πραγματικῶς ἀληθῆς «γίγαντομαχία περὶ τῆς οὐσίας» ὅπως λέγει ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Σοφιστὴν» ὅπου φέτει

καὶ αὐτὸς τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος καὶ κρίνει τὰς φιλοσοφικὰς θέσεις τῶν προδρόμων του. Μόνον ὁ Πλάτων διετήρησε καὶ μετὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ζωῆς του παρόμοιον σφραῖγος.

Ὅσονδήποτε θετικὰ καὶ ἂν εἶναι τὸ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια καταλήγει ὁ Natorp καὶ ὅσονδήποτε γνωσεολογικῶς ἀναμφισβήτηται καὶ ἂν εἶναι αἱ μεθοδικαὶ ἀρχαὶ διὰ τῶν ὁποίων σκέπτεται καὶ συλλογίζεται, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἔχομεν παρ' αὐτῶ, ὅπως καὶ εἰς πάντα πραγματικὸν φιλόσοφον, τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶναι ταῦτα ὀριστικά, ὅτι ἀποκλείουν τὴν παραιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ διασάφησιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας φιλοσοφικὰς ἀρετὰς τοῦ Natorp, τὸ νὰ θεωρῆ τὸ ἔργον του ὡς ἀείποτε γιγνόμενον καὶ δημιουργούμενον καὶ ὡς οὐδέποτε ἀποπερατούμενον. Ἡ δύναμις τοῦ Natorp συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὴν διαρκῆ ἀναμόχλευσιν τῶν βάσεων τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀναζήτησιν νέων διατυπώσεων καὶ καθορισμῶν. Φιλοσοφία σημαίνει, κατὰ Natorp, συνεχῆ τάσιν πρὸς νέα νοήματα καὶ νέας συνθέσεις τῶν ἰδεῶν τῆς συνειδήσεως ἢ ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ποτὲ ἓνα *factum*, ἀλλὰ ἓνα αἰώνιον *fieri*.

Παρὰ τὸν ἀειγενῆ ὅμως αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Natorp, ἐν τούτοις τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον «Vorlesungen über die praktische Philosophie» συγκεντρώνει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας καὶ παρέχει τὴν γενικὴν θεμελίωσιν τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐργασία τοῦ Natorp. Ἄν καὶ τὸ ἔργον πραγματεύεται περὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ διερμηνεύει τὴν οὐσίαν τῆς πράξεως καὶ τῆς ἠθικῆς καθ' ὅλου ἐνεργείας, ἐν τούτοις ἀναλύει καὶ ἐκθέτει τὰς συστηματικὰς ἀρχὰς τοῦ φιλοσοφεῖν καθ' ὅλου καὶ τὰς γενικὰς κατηγορίας τοῦ ὄντος γενικῶς. Τὸ φιλοσοφεῖν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Natorp, ὅπως ἐννοεῖται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Kant καὶ τοῦ Hegel, ἤτοι ὡς ἀδιαίρετος ἐνεργεία τῆς συνειδήσεως ἐκτελουμένη διὰ τῶν αὐτῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν αὐτῶν μορφῶν οἷονδήποτε θέμα καὶ ἂν ἐξετάζη. Εἴτε θεωρητικὴ, εἴτε πρακτικὴ, εἴτε αἰσθητικὴ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία ἤτοι εἴτε τὴν θεωρίαν, εἴτε τὴν πράξιν, εἴτε τὴν τέχνην ἐξετάζει αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ μορφαὶ τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ συλλογίζεσθαι εἶναι πάντοτε αἱ αὐταί, ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ φιλοσοφία εἶναι κατ' οὐσίαν ἀδιαίρετος· «ἡ φιλοσοφία εἶναι ἄθραυστος καὶ ἀδιαίρετος τι ὅλον» λέγει ὁ Natorp.

Ὁ Natorp ἤρχισε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἀνατροφήν ἐν Bonn ὡς φιλόλογος πλησίον τοῦ Hermann Usener. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὅπως ἐγένετο αὕτη ὑπὸ τοῦ Usener, ἀπετέλεσε διὰ τὸν Natorp ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Ὁ μῦθος ἐνδιέφερε τὸν Usener καὶ τὸν Natorp ὄχι ὡς *γεγονός*, τῶν πρώτων ποιητικῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὔτε ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μύθους ἄλλων λαῶν, ἀλλὰ ὡς *νόμος* τῶν ἱστορικῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορικῆς πορείας καὶ τῆς συνειδήσεως ἑνὸς λαοῦ. Εἰδικῶς δὲ ὁ ἑλληνικὸς μῦθος ἐνδιέφερε τὸν Natorp ὡς ἡ *μορφολογία* τοῦ μυθικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τοῦτο χωρίζεται ἡ κοινὴ φιλολογικὴ ἐργασία ἀπὸ τὴν φιλολογίαν τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἔχει πράγματι ὡς ἀντικείμενον τὸν *λόγον* τῶν μυθικῶν πραγμάτων, τὸν λόγον τῶν μυθικῶν παραδόσεων καὶ τὸν λόγον τῶν κειμένων, ἐνῶ ἡ κοινὴ φιλολογία ἀσχολεῖται περὶ τὴν λέξιν καὶ τὰς μορφὰς αὐτῆς. Ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ θεωρεῖν τὸν ἑλληνικὸν μῦθον ἦτο ἐντελῶς νέος. Προϋποθέτει βεβαίως τὰς λεπτομε-

ρείας τῶν μυθικῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν γραμματολογικῶν αὐτῶν ὑποτυπώσεων, δὲν παραμένει ὁμως εἰς αὐτάς, ὅπως πολλάκις συμβαίνει παρὰ τοῖς ἀπλοῖς φιλολόγοις, ἀλλὰ προβαίνει εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς οὐσίας τοῦ μύθου, ἐξετάζει τὸν μῦθον ὡς μορφήν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ μάλιστα ὡς **ἀναγκαῖον τρόπον** ἐξωτερικεύσεως τῶν πρώτων συναισθημάτων, πόθων, πόνων, φόβων προσδοκιῶν καὶ διαψεύσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Διὰ τῆς τοιαύτης θεωρίας τοῦ μύθου (ἥτις εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ὑπὸ τῶν Νεοπλατωνικῶν, βεβαίως ἄνευ τῆς κριτικῆς τῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶναι ἀπόκτημα τῆς νεωτέρας γλωσσολογίας καὶ ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ἐφόδιον τῆς νεωτέρας μορφολογίας τῆς μυθολογίας) κατέστη δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν μῦθον ἡ ἐμπρέπουσα εἰς αὐτὸν θέσις μεταξὺ τῶν ἄλλων μορφῶν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως ἤτοι τοῦ λόγου, τῆς πράξεως καὶ τῆς ποιήσεως. Ποίαν σημασίαν ἐνεῖχε διὰ τὴν φιλοσοφίαν ἡ τοιαύτη τοῦ μύθου ἐξέτασις κατέστη καταφανὲς διὰ ἔργου τοῦ Ernst Cassirer «Philosophie der symbolischen Formen» (γλῶσσα, μῦθος, γνῶσις). Τὰ πρώτα καὶ θεμελιώδη βήματα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, πρὸς φιλοσοφικὴν ἐρμηνείαν τοῦ μύθου, ὀφείλει ἡ νεωτέρα φιλοσοφία εἰς τὸν Schelling, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος τοῦ ἔργου του ἀνήκει εἰς τὴν «φιλοσοφίαν τῆς μυθολογίας».

Ἡ αἰτία βεβαίως διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Natorp ἐστράφη κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῶν ἀκαδημαϊκῶν αὐτοῦ σπουδῶν εἰς τὸν μῦθον καὶ εἰς τὸν **λόγον** τοῦ μύθου δὲν εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν γεγονός, ὅτι ὁ Usener ἐδίδασκεν εἰς τὴν Bonn, ἀλλὰ αὐτὴ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς ψυχῆς τοῦ Natorp, ἡ ὁποία ἐνεῖχε στοιχεῖα μυθολογικά, μυθικά. Ὁ Usener ὑπῆρξεν ἡ ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ. Ἡ μυθικὴ κλίσις εἶναι χαρακτηριστικὸν πάσης φιλοσοφικῆς ψυχῆς. Ὁ μυθικῶς εὐφυὴς εἶναι ἢ μᾶλλον γίνεται ἢ ποιητὴς ἢ φιλόσοφος. Οὕτως ἐννοοῦμεν τὴν μυθολογικὴν τάσιν τοῦ Πλάτωνος, τῶν Νεοπλατωνικῶν, ἄλλων τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν θεμελιωτῶν τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας. Μῦθος εἶναι τὸ μυστικὸν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ μία ἀπλὴ ἀφήγησις, ὅπως ἐκτίθεται συνήθως εἰς τὰ βιβλία περὶ μυθολογίας. Μῦθος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κρύπτει εἰς τὰ βάθη τῆς ἡ ψυχῆ ἐνὸς Αἰσχύλου, Πλάτωνος, Πλωτίνου καὶ Schelling. Ὁ μῦθος ἐννοεῖται ὡς ἓνα νόημα, ὡς ἓνα περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον χρειάζεται μίαν εἰδικὴν μορφήν διὰ νὰ διατυπωθῇ καὶ τὸ ὁποῖον ὅσονδήποτε καὶ ἂν διαμορφώνεται ὑπὸ τῆς ποιητικῆς φαντασίας εἰς ζωγραφικὴν, μουσικὴν, δράμα καὶ λοιπὴν ποίησιν ἢ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας εἰς λόγον φιλοσοφικόν, παραμένει πάντοτε ἀνεξάντλητον, κατὰ βάθος ἐς αἰεὶ μῦθος ἤτοι κλειστὴ τῆς ψυχῆς κληρονομία, τὴν ὁποῖον ἡ ψυχὴ συναισθάνεται μόνον, χωρὶς νὰ δύναται ὁμως καὶ νὰ τὴν φέρῃ πλήρως εἰς τὸ φῶς τῆς συνειδήσεως. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν μορφώνεται ὁ μῦθος ἀπομένει τῷ ὄντι ἀναποκάλυπτος. Ὁ μῦθος εἶναι ἡ ὕλη τοῦ λόγου, τοῦ τε θρησκευτικοῦ, ποιητικοῦ, φιλοσοφικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀνεξάντλητου δὲ αὐτῆς ὕλης στηρίζεται τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ψυχὴ, εἴτε ποιητικὴ, εἴτε φιλοσοφικὴ οὐδέποτε, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐργάζεται, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι γόνιμος εἰς τὰ ἔργα της, καταφθάνει εἰς τὸ πέρας τῆς μορφώσεως αὐτῆς.

Εἰς τὸ μυθολογικὸν δὲ τοῦτο στοιχεῖον ὀφείλεται ἡ διαρκὴς γένεσις τοῦ ἔργου τοῦ Natorp, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ὁ κριτικὸς λόγος τοῦ Natorp διαμορφώνει αὐτό, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἔχωμεν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ λόγος

καταπνίγει τὸν μῦθον παρὰ Natorp. Ἐκεῖ δὲ ὅπου καταφαίνεται ἡ μυθικὴ τοῦ Natorp διάθεσις εἶναι τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον. Ὁ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ, φιλοσοφικοῦ λόγου καὶ τῆς μορφῆς τῆς τέχνης διαμορφωμένος καὶ ὄριμος χαρακτήρ τοῦ ἑβδομηκοντούτου Natorp, τοῦ ἀκραιφνοῦς τούτου μεθοδολόγου καὶ γνωσεολόγου τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ, παρουσιάζει κατὰ τὰ τέλη ἀκριβῶς τῆς ζωῆς τοῦ φιλοσόφου περισσότερο μυθολογικά στοιχεία ἀπὸ ὅσα ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ζωῆς. Οὕτω πως ἐννοοῦμεν καὶ οὕτω πως πρέπει νὰ ἐννοηθῇ τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Natorp, ἦτοι ὡς ἡ φυσικὴ κατάληξις τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐργασίας καὶ οὐχὶ ὡς ὀῆξις πρὸς τὰς μεθοδικὰς ἀξιώσεις τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ.

Ἄλλὰ ὁ μῦθος τὸν ὁποῖον ἐνεῖχε ἡ ψυχὴ τοῦ Natorp ἔπρεπε, ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν, νὰ γίνῃ λόγος. Καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἤρκει βεβαίως ἡ ἐξέτασις τοῦ ἱστορικοῦ μύθου, ἦτοι τοῦ μύθου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦ μύθου τῶν λαῶν καθ' ὅλου. Πρὸς τοῦτο ἀπητεῖτο ἰδίᾳ ἑσωτερικὴ ἐργασία καὶ αὐστηρῶς ἐλεγχομένη ἐνέργεια ἐπιστημονικὴ, πρὸς ταῦτο ἦτο ἀνάγκη κριτικῆς φιλοσοφίας. Περὶ ὅμως ὑπῆρχε τότε ἐν Γερμανίᾳ τοιοῦτόν τι; Ἡ φιλοσοφία ἐν Γερμανίᾳ ἐδιδάσκετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Schelling κατ' ἐξοχὴν ἱστοριογραφικῶς καὶ ἄγαν σχολαστικῶς καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπῆρχαν φιλοσοφικαὶ προσωπικότητες, ἐκτός, ὡς εἴπομεν, τῶν δύο τελευταίων ἐπιγόνων τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας, Lotze καὶ v. Hartmann. Εἰς μίαν ὅμως γωνίαν τῆς γερμανικῆς γῆς ἤρchiσε νὰ ἀναπτύσσεται πάλιν τὸ πῦρ τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὸ Marburg εἶχεν ἀνάψει τὴν φλόγα τῆς φιλοσοφίας ὁ F. A. Lange. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ περισπουδάστου ἔργου «Geschichte des Materialismus», εἶχε τὸ ἐνστικτον καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ φιλοσοφικοῦ ἀνδρός. Ὑπ' αὐτῶν δὲ ὀδηγούμενος διείδεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ τότε ἐμφανισθέντος ἔργου «Kants Theorie der Erfahrung» εἶναι φιλοσοφικῶς ἀπὸ τὴν φύσιν προικισμένος καὶ ἔσπευσεν, ὑπερπηδῶν τὸ τότε τὰ μάλα ἀκόμη ἰσχυρὸν ἐν Γερμανίᾳ ἐμπόδιον τῆς ἀλλοθρησκείας (διότι ὁ Hermann Cohen ἦτο ἑβραῖος), νὰ καλέσῃ τὸν τριακονταετῆ Cohen καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν καθηγητὴν τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Marburg. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσουν διὰ νὰ ἀναγεννήσουν τὴν φιλοσοφίαν, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν διέφερον κατὰ φύσιν, διότι ὁ μὲν Lange ἦτο μᾶλλον πομπικός, ἡ δὲ λογικὴ αὐτοῦ ἰδιοφυΐα εἶχεν εἰδικὰ ὄρια ὅπου ἔδρα, ὁ δὲ Cohen ἦτο ἄγαν θεωρητικός, ἡ δὲ σύνθεσις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἶχε κᾶτι ἀπὸ τοὺς προφήτας τοῦ Ἰεχωβά. Κατὰ τοῦτο δὲ διακρίνεται ὁ Cohen ἀπ' ὅλους τοὺς ὁμοφύλους του ἐν Γερμανίᾳ καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τοὺς δύο ζῶντας φιλοσόφους Husserl καὶ Cassirer καθ' ὅ,τι ὁ μὲν Cohen, ἐκτός τῆς λογικῆς εὐφυΐας (ἂν καὶ αὐτὴ ἀκόμη διέφερε ἀπὸ τὴν τόσον συνήθη εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν φυλὴν) εἶχε καὶ ἀνεξάντλητον μυθικὴν, θρησκευτικὴν εὐφυΐαν, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι ζῶντες Ἰουδαῖοι φιλόσοφοι ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἰδίᾳ ὁ Husserl, διακρίνονται κυρίως διὰ τὴν καθαρῶς λογικὴν αὐτῶν ἰδιοφυΐαν.

Ὁ Natorp εὐρισκόμενος εἰς τὸ Strassburg, περὶ τὰ τέλη τῶν ἀκαδημαϊκῶν του σπουδῶν, ἔμαθε διὰ τινος ἐπιστολῆς κᾶτινος φίλου του τί ἀκριβῶς ἐγίνετο εἰς τὸ Marburg. Ὁ ἴδιος περιγράφει τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: «Εὐρισκόμην περίπου εἰς τὸ τέγμα τῶν σπουδῶν μου, τάνυν εἰς τὸ

Strassburg. Είχα ασχοληθῆ, χωρὶς ἱκανοποίησιν, μὲ διάφορα θέματα, οὐδαμοῦ εὖρον βεβαιότητα, διετέλουν δὲ ἐπειδὴ δὲν εὕρισκον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ μοῦ κατευνάσῃ τὴν *μυστικὴν* φιλοσοφικὴν ὁρμὴν, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς εἰς μίαν σύγχισιν, ἣ ὁποία ἔφθανε μέχρις ἀπελπισίας». Ὁ Cohen προσέφερεν εἰς τὸν Natoyr ἐκεῖνο ἀκριβῶς τοῦ ὁποίου οὗτος εἶχε τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην, *τὴν ἔννοιαν τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας*. Ἡ φιλοσοφία ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ κατάντημα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε περιέλθῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἀποχωρισθῆ καὶ διακριθῆ ἀπὸ τοὺς τελευταίους, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιοτάτους, ἐχθρούς αὐτῆς, ἀπὸ τὴν δογματικὴν μεταφυσικὴν καὶ ἀπὸ τὸν ψυχολογισμόν ἢ ἀπὸ τὸν δογματισμόν καὶ τὸν ἐμπειρισμόν. Ἡ φιλοσοφία ἔπρεπε νὰ ἀναζήσῃ ὡς ἐπιστήμη, ἂν ἤθελε νὰ διεκδικήσῃ δικαιώματα ζωῆς πλησίον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρόοδος εἶχε καταπνίξει οἴανδήποτε διάθεσιν πρὸς φιλοσοφίαν. Οὕτω πως ἐννοεῖ ὁ Cohen, τὴν φιλοσοφίαν οὕτω πως ἀντελήφθη καὶ ὁ Natoyr τὸν διδάσκαλον. Οἱ πρῶτοι μάλιστα καρποὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Natoyr φέρουν τόσον αὐστηρῶς μεθοδολογικὸν χαρακτῆρα, ὥστε πολλάκις ἔδωκε τοῦτο ἀφορμὴν εἰς τοὺς ψυχολογίζοντας καὶ εἰς τοὺς φίλα πρὸς τὴν δογματικὴν μεταφυσικὴν φρονοῦντας νὰ κατηγορήσουν τὸν Natoyr ὡς τὸν καθαρὸν λόγον καὶ μόνον παραδεχόμενον καὶ ὡς παραποιῶντα τὰς ἄλλας τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας μορφὰς καὶ τὰ ἄλλα κεφάλαια τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὴν πράξιν καὶ τὴν τέχνην. Πόσον τοῦτο εἶναι ἀνακριβὲς ἀποδεικνύει ἡ σειρά τῶν γονίμων παιδαγωγικῶν καὶ ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Natoyr. Τὸ παιδαγωγικὸν νόημα τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Rousseau καὶ τοῦ Pestalozzi ἀποτελεῖ διὰ τὸν Natoyr ἀντικείμενον συνεχοῦς μελέτης. Ἡ δὲ μουσικὴ ἰδιοφυΐα διὰ τῆς ὁποίας ὁ Natoyr ἦτο προικισμένος, καὶ ἣ ὁποία ἀπετέλει δι' αὐτὸν ἰδιαιτέραν ὕλως, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἰδιωτικὴν ἀπασχόλησιν, ἀποδεικνύει, ὅτι, ἐκτὸς τῆς μαθηματικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος, εἶχε καὶ αἰσθητικὴν τοιαύτην. Ἄλλως τε ἡ φιλοσοφικὴ ψυχὴ δὲν ἐννοεῖται χωρὶς μουσικὴν καὶ ποίησιν ἢ γενικώτερον χωρὶς τέχνην. Τοῦτο ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἀρχαία αἰσθητικὴ ἐθεμελιώθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, εἰδικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Πλωτίνου, ἡ δὲ νεωτέρα ὑπὸ τοῦ Kant, τοῦ Hegel, Schelling καὶ τοῦ Schopenhauer.

Ὁ Natoyr μορφωθεὶς διὰ τῆς πολυχρονίου σπουδῆς παρὰ τῷ Cohen καὶ εἰσαχθεὶς εἰς τὰ προβλήματα τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας καὶ γενικῶς ἀποκτήσας τὰς ἀρχὰς τοῦ συστηματικῶς σκέπτεσθαι ἐστράφη πρὸς τὴν συστηματικὴν ἐρευνάν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Τὰ θέματα αὐτοῦ ἐκλέγει ὁ Natoyr καὶ ἀπὸ τὴν νεωτέραν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν, πάντοτε ὁμῶς ἐρευνᾷ καὶ μελετᾷ τοὺς φιλοσόφους ἐκείνους τῶν ὁποίων εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ *ἰδεοκρατικὴ μέθοδος* καὶ οἱ ὁποῖοι στηρίζονται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κρίσιν. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας γονιμοποιουμένη διὰ τῶν συστηματικῶν ἀρχῶν τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, ὅπως ἐγονιμοποιήθη ἄλλοτε, καὶ διὰ πρώτην φοράν, ὑπὸ τοῦ Hegel, μεταβάλλεται εἰς τὸ πεδῖον ἐκεῖνο ὅπου δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῶν γεγονότων καὶ ξηρῶν ἀρηγήσεων περὶ τῆς γνώμης τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκ τοῦ συστάδην διαμάχης μεταξὺ ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι διέπουν κατ' ἀρχὴν τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Τῶν ἀρχῶν τούτων ἡ ἀκριβὴς γνῶσις καὶ ἐκτίμησις εἶναι τὸ μέλημα τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ κριτικὴ φιλοσοφία ἐστράφη κυρίως (ἀναγεννωμένη διὰ

τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ) εἰς τὴν τοιαύτην σπουδὴν τῆς ἱστορίας. Εἶναι φυσικόν, ὅτι ὁ Νεοκαντιανισμὸς, γονιμοποιῶν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, στρέφεται κυρίως πρὸς τὸν Descartes καὶ πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν Spinoza καὶ τὸν Πλωτῖνον. Τῶν δύο πρώτων ἡ ἀφετηρία εἶναι ὁ κατ' ἐπιστήμην λόγος, ἡ ἐπιστημονικὴ κρίσις, καὶ ἡ μεθοδολογικὴ αὐτῆς ἀνάλυσις, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι ἀφορμῶνται ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν, τὴν ἐνδουκόπησιν (ἐνδράσιν) τῆς ψυχῆς καὶ ἀπὸ τὸ μεταφυσικὸν αὐτῶν συναίσθημα. Ἡ θετικὴ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ διὰ τὸν Descartes τὸ πρῶτον ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας.

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Natorp ἀναφέρεται εἰς τὸν Descartes «Descartes Erkenntnistheorie» (1882), ὅπου ὁ Natorp, ἀκολουθῶν τὰς ὑποδείξεις τοῦ διδασκάλου του Cohen ἀναζητεῖ τὰς γνωσεολογικὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Descartes συνάμα δὲ ἐφαρμόζει διὰ πρώτην φοράν τὴν *ἐννοιολογικὴν μέθοδον* τοῦ θεωρεῖν τὰ ἔργα τῶν φιλοσόφων, ἀντιτιθέμενος κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν ἰσχύοντα τρόπον τοῦ γράφειν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι διὰ τὸν Νεοκαντιανισμὸν καὶ εἰδικῶς διὰ τὸν Natorp ἱστορία προβλημάτων καὶ οὐχὶ γεγονότων. Οὕτω πως ἐρμηνεύουν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἱστορικοὶ τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ οἱ Windelband καὶ Cassirer. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ Νεοκαντιανοὶ φιλόσοφοι μᾶς ἐδίδαξαν νὰ ἐννοοῦμεν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος καθ' ὅλου, ὡς σειράν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα πηγάζουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν συνείδησιν καὶ οὐχὶ γεγονότων τυχαίως ἢ καὶ κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος πρὸς ἀλληλα συνδεομένων. Οἱ τρεῖς ὅμως αὐτοὶ ἄνδρες, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, εὗρηκαν τὸ ἱστορικὸν ἔδαφος ἀποκεκαθαρωμένον καὶ κοιτικῶς προετοιμασμένον ἀπὸ τοὺς δύο Ἑγελιανούς φιλοσόφους Eduard Zeller καὶ Kuno Fischer, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ διότι ἐξεκαθάρισαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἔδαφος καὶ κατέβαλαν ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἱστορικὴν καὶ κριτικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῶν κειμένων, ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἀρχαίων, ὁ δὲ δεύτερος τῶν νεωτέρων. Ὅσηνδῆποτε ὅμως εὐγνωμοσύνην καὶ ἂν χρεωστῇ ὁ Νεοκαντιανισμὸς πρὸς τοὺς χαλκεντέρους αὐτοὺς ἐργάτας τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἐν τούτοις ἡ ἐρευνα τῆς ἱστορίας, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ, συνετέλεσεν περισσότερον εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ὁ Zeller καὶ ὁ Fischer δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποσεύσων τὸν φόρτον τῶν εἰδικῶν ἱστορικῶν γνώσεων. Καὶ ὅμως τὸ ἔργον τοῦ Kuno Fischer περὶ Kant (1860) ὁ διάσημος λόγος τοῦ Helmholtz περὶ τῆς ὁράσεως (1855) καὶ ὁ μνημειώδης ἐναρκτήριος λόγος τοῦ Zeller ἐν Heidelberg περὶ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως (1862) προπαρασκευάσαν τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον διήνοιξεν ὁ Νεοκαντιανισμὸς.

Ἡ ἀπαρχὴ πρὸς συστηματικὴν κατανόησιν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ F. A. Lange διὰ τοῦ ἔργου του, «Geschichte des Materialismus» εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ ἀρτιωτέρα φιλοσοφικὴ ἐκθεσις καὶ κριτικὴ τοῦ ὕλισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος. Ὁ Natorp μετὰ τὴν σπουδὴν τοῦ Descartes ἐστράφη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ὡν δὲ τελείως κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς, ἐγνώριζε νὰ ἐλέγχη τὰ κείμενα καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν μελέτας καὶ μάλιστα οὐχὶ κατὰ τὸν ξηρὸν τρόπον, καθ' ὃν γνωρίζουν πολλάκις τὴν ἑλληνικὴν πολλοὶ καθηγηταὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀλλ' ἐντελῶς ἀρχικῶς κα

ὡς ἐμπρέπει εἰς τὸν πραγματικὸν φίλον τοῦ λόγου (ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Natorp ὠνόμασεν ἑαυτὸν, ἀπαντῶν εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ὁ Paul Friedländer ἐξεφώνησε ἐκ μέρους τῶν κλασσικῶν φιλολόγων κατὰ τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Natorp ἐπὶ τῆ ἑβδομηκονταετηρίδι αὐτοῦ γενομένην ἑορτὴν ἐν Marburg). Τὰ θέματα τῆς φιλοσοφίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος προσείλκυσαν τὸν Natorp τόσον ὥστε ἐπὶ ἔτη ἀπερροφήθη ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Πρῶτος καρπὸς τῶν σπουδῶν του ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ ἔργον αὐτοῦ «Forschungen zur Geschichte des Erkenntnisproblems im Altertum» (1884). Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο διαπνέεται ἀπὸ τὸ συστηματικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διακρίνει ὅλα τὰ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας κινούμενα ἔργα τοῦ Natorp. Ἡ συστηματικὴ αὕτη κατανόησις τῶν κειμένων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἔδωκε πολλάκις ἀφορμὴν εἰς τοὺς μόνον τὸ γράμμα τῶν κειμένων γνωρίζοντας καὶ ἀμετακλήτως εἰς αὐτὸ προσκεκολλημένους νὰ κατηγορήσουν τὸν Natorp, ὅτι ἐργάζεται τάχα χωρὶς τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν τῶν πηγῶν ἢ ὅτι παραποιεῖ τάχα τὰ νοήματα τῶν κειμένων. Ἡ μομφὴ αὕτη, διαιτυπωμένη πολλάκις καὶ κατὰ παντός, ὅστις τολμᾷ νὰ θεωρήσῃ τὰ κείμενα ὡς πρὸς τὰ νοήματα καὶ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα διαπραγματεύονται, ὅσα πάντοτε γέννημα στενῶν κεφαλῶν καὶ σχολαστικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἔχουσα ὡς αἰτίαν αὐτῆς τὴν ἀνικανότητα τῶν γεννητόρων αὐτῆς πρὸς πᾶσαν συστηματικὴν, φιλοσοφικὴν σκέψιν, οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος. Ὁ γόνιμος θεωρητὴς καὶ μελετητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ὁ ζῶν διαρκῶς μὲ τὰ νοήματα τῶν κειμένων δὲν ἔχει ἀνάγκην ὅταν γράφει νὰ ἀναφέρῃ ἐπακριβῶς ποῦ ἀπαντᾷ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ νόημα οὔτε πάλιν τοῦ ἀπαγορεύεται νὰ ἀναλύσῃ τὰ νοήματα ἑνὸς ἱστορικοῦ φιλοσοφικοῦ κειμένου τόσον, ὅσον οὔτε ὁ συγγραφεὺς δὲν τὰ ἀνέπτυξεν, εἴτε διότι τοῦτο ἦτο περιττὸν εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζη, εἴτε διότι ὁ χρόνος ἢ καὶ ἄλλαι περιστάσεις δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πράξῃ τοῦτο, εἴτε τέλος διότι ὁ ἴδιος ἐπάλαμπε πρὸς τὰ προβλήματα περὶ τῶν ὁποίων διαλαμβάνει τόσον ὥστε τοῦ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀφαιρέσῃ τὸ πάθος τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται ὅταν ἡ φιλοσοφικὴ ψυχὴ ἐπικοινωνῇ μὲ τὰ αἰῶνια προβλήματα τὰ προτιθέμενα πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτῆς. Τὰ ἑλληνικὰ δὲ κείμενα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἕνεκα τῆς καταπληκτικῆς πυκνότητος τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ συντόμου τῶν λόγων, προκλινοῦν οὕτως εἰπεῖν τὸν γόνιμον αὐτῶν μελετητὴν νὰ προβῇ εἰς διεξοδικὴν αὐτῶν ἀνάλυσιν.

Ἡ ἰδεοκρατικὴ φύσις τοῦ Natorp καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ τοῦ διδασκάλου καὶ τὰ νῦν συναδέλφου Cohen ἔφεραν τὸν Natorp εἰς τὸν πατέρα τῆς ἰδεοκρατίας, τὸν Πλάτωνα. Ἡ ἐργασία τὴν ὁποίαν ὁ αὐστηρὸς φιλοσοφικὸς νοῦς καὶ ἡ γόνιμος φιλολογικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Natorp κατέβαλαν διὰ τὸ κεντρικώτατον τοῦτο σημεῖον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖ σπουδαιότατον σταθμὸν ἐν τῇ καθ' ὅλου Πλατωνολογίᾳ. Διὰ πρῶτην φοράν, μετὰ τὸν Schleiermacher, ἀναζῆ ἔν Γερμανίᾳ ὁ Πλάτων καὶ σὺν αὐτῷ ὅλοι οἱ πρόδρομοι αὐτοῦ καὶ εἰδικῶς οἱ Ἑλεᾶται καὶ οἱ Πυθαγόρειοι. Ἐκ τῶν μακρῶν καὶ συνεχῶν περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν μελετῶν τοῦ Natorp ἐπήγαγεν τὸ κεφαλαῖωδες ἔργον του ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας «Platos Ideenlehre» (1903). Ἀφορμὴν βεβαίως εἰς αὐτὸ εἶχε δώσει ἡ σύντομος, ἀλλὰ πλήρης νοημάτων καὶ ἐπαναστατικὴ προγραμματικὴ μελέτη τοῦ Cohen «Platons Ideenlehre und die

Mathematik» (1879). Ὅσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἡ μελέτη αὕτη ἐπηρέ-
 ασε τὸν Natorp τῷ ὄντι ὁ ὀρίζων τὸν ὁποῖον διήνοιξεν ὁ κριτικὸς ὀφθαλ-
 μὸς τοῦ Natorp ἐν τῇ Πλατωνολογίᾳ εἶναι τόσον ἐκτενὴς ὥστε ἡ ἐπί-
 δρασις τοῦ Cohen ἐπ' αὐτοῦ ἐμφανίζεται ὡς ἀπλὴ ἀφορμὴ. Εἰς τὸ κέν-
 τρον τοῦ περιστοιχιστοῦ καὶ ἐπαναστατικοῦ τούτου ἔργου ἴσταται ἡ
 περὶ ἰδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἰδέα ἀνασύρεται ὑπὸ τοῦ Natorp
 ἐκ τῶν μεταφυσικῶν βυθῶν εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε καταρριφθῆ ὑπὸ τῶν
 προγενεστέρων ἱστορικῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ προσλαμβάνει διὰ τοῦ πρὸς
 αὐτὴν προσπίπτοντος φωτὸς τῆς ψυχῆς καὶ τῆς συνειδήσεως ὄψιν φωτει-
 νὴν καὶ εἰλικρινή. Ἰδέα καὶ ψυχὴ ἐπανακτοῦν τὴν πρώτην αὐτῶν σχέσιν
 καὶ κοινωνίαν τὴν ὁποίαν εἶχον παρὰ τῷ θεμελιωτῇ αὐτῶν. Ἡ νεωτέρα
 ἐποχὴ διαθρομματίσασα ἐμπειρικῶς τὴν ψυχὴν καὶ δημιουργήσασα τὴν
 ψυχολογίαν χωρὶς ψυχῆν, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην ἀναπόδραστος ν' ἀπομακρύνῃ
 τὴν ἰδέαν ἀπὸ τὸ ὄμμα τῆς διανοίας καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ψυχῆς. Ἡ
 ψυχὴ τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας κατέστη βεβαίως ἀνίκανος νὰ ἐννοήσῃ
 καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν. Ἡ ἀπώλεια τῆς ἰδέας καὶ ἡ καταβύθισις
 αὐτῆς εἰς τὰ σκότια τοῦ ἀκατανοήτου ἦτο ἡ φυσικὴ συνέπεια εἰς τὴν
 ὁποίαν ἤγαγεν ὁ ἐμπειρισμὸς. Μόνον ἡ ἀναβίωσις τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς
 καὶ τῆς συνειδήσεως ὡς ἀρχῆς δημιουργικῆς καὶ ἐνωτικῆς τοῦ λόγου καὶ
 τῆς μορφῆς καθ' ὅλου ἦτο δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς
 ἰδέας καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ λόγου τῆς ἰδέας. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐγένετο
 ὑπὸ τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ.

Ὁ Natorp ἀνατραφεὶς μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἰδεοκρατίας καὶ τῆς κριτι-
 κῆς φιλοσοφίας εἶναι ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἀνεγέννησε τὰ πλατωνικὰ νοή-
 ματα. Ἡ θύελλα ἡ ὁποία ἐξαπελύθη, εὐθύς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου
 του «Platos Ideenlehre», κατὰ τοῦ καινοτόμου συγγραφέως ὑπῆρξεν
 τοιαύτη ὥστε ἐλάχιστοι δὲν παρεσύρθησαν. Τὸ πλεῖστον τῶν ἱστορικῶν
 τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φιλολόγων συνηνώθη καὶ ἐξέ-
 βαλε φωνὴν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ Natorp. Τὸ ἐν τέταρτον ἑκατονταε-
 τηρίδος τὸ ὁποῖον παρῆλθεν ἔκτοτε δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς δύο τμήματα
 καὶ τὸ μὲν πρῶτον γέμει ἀπὸ συγγραφῆς σκοπούσας ν' ἀναιρέσουν τὸ
 περιεχόμενον τοῦ ἔργου τοῦ Natorp, τὸ δὲ δεῖτερον διακρίνεται κυρίως
 διὰ μελετῶν καὶ ἔργων τὰ ὁποῖα προὑποθέτουν τὰ πορίσματα τοῦ Na-
 torp καὶ προχωροῦν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνοιχθεῖσαν κατεύθυνσιν. Βε-
 βαίως ὁ Natorp δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἴτε
 ἀπὸ πείσμα, εἴτε ἀπὸ στενότητα ἀντιλήψεως δὲν δέχονται νὰ διδαχθῶν
 ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των. Πρέπει ὅμως νὰ ὀμολογηθῆ ὅτι ὅλα τὰ σημεῖα
 ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Natorp ἐδιδάχθη παρὰ τῶν ἀντιπάλων του
 εἶναι λεπτομερειακά. Ὁ γενικὸς τρόπος τὸν ὁποῖον ὁ Natorp εἰσήγαγεν
 διὰ τοῦ ἔργου του εἰς τὴν Πλατωνολογίαν διετηρήθη καὶ ἐπεκυρώθη καὶ
 ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν φιλολόγων. Τὸ διάσημον ἔργον τοῦ Werner Jäger
 περὶ Ἀριστοτέλους, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐννοῆ τὸν Σταγειρίτην κατ' ἀντίθετον
 πρὸς τὸν Natorp τρόπον, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προκύψῃ χωρὶς τὸ
 προηγηθὲν ἔργον τοῦ Natorp περὶ Πλάτωνος. Βεβαίως ὑπάρχουν σημεῖα
 κεντρικὰ ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ διαφωνήσῃ τις πρὸς τὸν
 Natorp ὡς τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν δέον νὰ ἐννοηθῆ ἡ
 ἰδέα. Ὡς πρὸς αὐτὸ διαφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Natorp (ὄρα J.
 Theodorakopoulos, Platons Dialektik des Seins, Heidelberger Ab-
 handlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte, (1927). Ἀλλὰ τὸ

οὐσιώδες εἶναι, ὅτι νοήματα τὰ ὅποια ἐπανέφεραν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ παρόντος, ἀποσείσας τὸν καταθλιπτικὸν δι' αὐτὰ φόρτον τῶν ἐπ' αὐτῶν συσσωρευομένων εἰδικῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ γνώσεων, πληροῦν τὸν πνευματικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ὄριζοντα τῆς σήμερον, εἰς τὸν ὅποιον ἀναπνέει ὀλόκληρος ἡ σύγχρονος Πλατωνολογία. Ἐλάχιστοι ἀρέσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς ξηρᾶς γραμματολογίας.

Ὁ Natorp κατὰ τὴν διαρρέυσασαν εἰκοσιπενταετίαν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ μέχρι τῆς ἐπανεκδόσεως αὐτοῦ, εἶχε τόσον ἐμβαθύνει εἰς τὰ νοήματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ὥστε ἐσκόπει νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν διατύπωσιν τοῦ ὅλου ἔργου. Προέβη δὲ εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν ἐλπίζων, ὅτι, ἂν ὁ χρόνος τοῦ τὸ ἐπέτρεπε, θὰ ἔδιδε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ἔργον αὐτοῦ τελείως ἀνακαινισμένον. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοσιν ἤρκεσθη μόνον νὰ προσθήσῃ ἓνα «μετακριτικὸν παράρτημα» ὅπου ὁ Natorp συζητεῖ τὰς ἐννοίας τοῦ λόγου, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἔρωτος ἐν ἀπολύτῳ ἀναφορᾷ πρὸς ἀλλήλας καὶ κατὰ τρόπον βαθύτερον, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Natorp ἔφθασεν εἰς τὴν περιωπὴν σπουδαίας φιλοσοφικῆς προσωπικότητος. Πολλοὶ παρενόησαν πάλιν τόσον τὴν ἐκθεσιν αὐτὴν ὥστε ἐξέλαβαν αὐτὴν ὡς ἀνατρεπτικὴν τοῦ προηγουμένου ἔργου, ἐνῶ τῷ ὄντι πρόκειται περὶ περαιτέρω ἐμβαθύνσεως εἰς τὰ νοήματα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεμελίων τὰ ὅποια τὸ πρῶτον ἔθεσεν ὁ Natorp. Θὰ ἦτο δὲ παράδοξον πρᾶγμα, ἂν ὁ πλατωνικὸς Natorp, ὁ διαρκῶς εἰς γένεσιν διατελῶν, ἔμενεν ἀμετακινήτως εἰς τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του περὶ Πλάτωνος εἰς τὰ ὅποια κατέληξεν πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτων. Τοῦτο ἀκριβῶς θὰ ἀπεδείκνυεν, ὅτι εἶχε παρανοήσει τὸν Πλάτωνα, ὅστις εὗρίσκετο διαρκῶς εἰς ἀειγέννητον δημιουργίαν καὶ μάλιστα τόσον θεμελιώδους διακινήσεως, ὥστε ὅσοι προσέχουν κυρίως εἰς τὸ γράμμα τοῦ φιλοσόφου νὰ θεωροῦν πολλὰ ἔργα ὡς μὴ γνήσια, ἔνεκα τῆς ἀντιθέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκονται πρὸς τὰ προηγουμένα. Οὕτω πως ἠγγνόησάν τινες τὸν «Σοφιστήν» καὶ τὸν «Φίληβον» ἢ ὑπετίμησαν τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν ἰμφοτέροι οἱ διάλογοι ἔχουν διὰ τὴν πλατωνικὴν διδασκαλίαν. Σήμερον οἱ δύο αὐτοὶ διάλογοι θεωροῦνται ὡς οἱ σημαντικώτεροι διὰ τὴν περὶ ἰδεῶν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος. Ἄλλοι πάλιν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσουν πῶς ὁ Πλάτων, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Θεαιτήτου» καὶ τοῦ «Παρμενίδου» ὁ κατ' ἐξοχὴν διαλεκτικὸς καὶ ψυχρὸς τοῦ λόγου χειριστὴς εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη γράψῃ τὰ ἐνθουσιώδη ἔργα, τὸν «Φαῖδρον» καὶ τὸ «Συμπόσιον», ἐθεώρησαν καλόν, ἵνα μὴ ἀρνηθοῦν τὴν γνησιότητα αὐτῶν, νὰ ἀποδώσουν αὐτὰ εἰς τὴν πρώτην συγγραφικὴν περίοδον τοῦ Πλάτωνος, ἐξηγοῦντες οὕτω διὰ τῆς νεανικότητος τοῦ συγγραφέως τὸ ἐνθουσιώδες καὶ ποιητικὸν ὕφος τῶν ἔργων τούτων. Παρεγνώρισαν, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ψυχὴ ὅσονδήποτε καὶ ἂν διαμορφώνεται ὑπὸ τοῦ καθαροῦ λόγου, ὅσονδήποτε καὶ ἂν κινεῖται εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ καθαροῦ λόγου, κατὰ βάθος εἶναι πάντοτε ποιητικὴ καὶ διέπεται ὑπὸ στοιχείων μυθικῶν, ἀποτελούντων πάντοτε τὴν αἰτίαν τοῦ φιλοσοφικοῦ οἴστρου.

Τὸ ἔργον τοῦ Natorp περὶ Πλάτωνος, ὅσαοδήποτε ἀντιρρήσεις καὶ ἂν προυκάλεσε, τῷ ὄντι διήνοιξεν εἰς τὴν ἔρευναν τοὺς δρόμους ἐφ' ὧν βαδίζουσα εἶναι δυνατὸν νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν κατανόησιν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Cassirer λέγει περὶ τοῦ ἔργου τούτου: «Τὸ ἔργον ἀνήκει εἰς τὰς συγ-

γραφὰς ἐκείνας τοῦ Natoyr αἱ ὁποῖαι συνήντησαν τὴν ὀξυτάτην ἀντίρρησην ὄχι μόνον τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν φιλολόγων, ἀλλὰ καὶ τῶν συστηματικῶν φιλοσόφων. Καὶ ὅμως ἂν θεωρήσῃ κανεὶς τοὺς ἀγῶνας οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο καὶ γίνονται ἀκόμη σήμερον γύρω ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτό, θὰ ἴδῃ ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐκδηλοῦται καλλίτερον ἢ βαθεῖα ἐπίδρασις, τὴν ὁποῖαν τοῦτο ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν πνευμάτων. Οὐδὲν ἄλλο ἔργον περὶ Πλάτωνος—ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν θεμελιώδη πραγματείαν τοῦ Cohen «Platons Ideenlehre und die Mathematik»—ἐγονιμοποίησε τόσον τὴν συστηματικὴν συζήτησιν, ἐπηρέασε τόσον τὴν πορείαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς ἐντελῶς νέους δρόμους. Ἡ κριτικὴ καὶ ἡ πολεμικὴ ἐλησμόνησαν πολλάκις, ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι κάτι ἄλλο καὶ ζητεῖ κάτι περισσότερο ἀπὸ μίαν ἐπιστημονικὴν «μονογραφίαν». Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἰδεοκρατίαν ὠνόμασεν ὁ ἴδιος ὁ Natoyr τὸ ἔργον τοῦτο, αὕτη δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀπλῆς περιγραφῆς τοῦ παρελθόντος ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀφηγήσεως, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Hegel, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο «παρὰ ἓνα ἄθροισμα ἀπὸ γνώμας», ἀλλὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ μόνον διὰ τῆς διαλεκτικῆς διαδικασίας πρὸς τὰ μεγάλα προβλήματα τὰ ὁποῖα συγκεντρώνονται δι' ἡμᾶς περὶ τὸ ὄνομα «Πλάτων». «Καὶ τίποτε ἄλλο ἂν δὲν ἔγραφεν ὁ Natoyr τὸ ἔργον τοῦτο θὰ ἤρκει ἵνα καταταχθῇ ὁ συγγραφεὺς του εἰς τὸν κύκλον τῶν μεγάλων συστηματικῶν ἱστορικῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀρχαιότητος. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι, ἐκτὸς τοῦ Schleiermacher, ὁ ὁποῖος ὅμως, πλὴν τῶν ἐξαιρετικῶν προλόγων τοὺς ὁποίους προέταξεν εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος,—ἥτις ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετίαν νὰ εἶναι καὶ ὑπὸ ἔποψιν ὕψους καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀκριβείας φιλολογικῆς ἢ ἀρτιωτέρας—μόνον ὁ Hegel ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τὸ ὕψος τῶν πλατωνικῶν διανοημάτων, διότι μόνον αὐτὸς εἶχε τὴν συστηματικὴν πνοὴν ὑπὸ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ὀδηγεῖται κανεὶς ὅταν στρέφεται πρὸς κείμενα.

Ἡ ἐργασία τοῦ Natoyr ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Descartes. Τὸ ἐνδέκατον καὶ τὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ «Platons Ideenlehre», ὅπου ὁ Natoyr διαπραγματεύεται τὴν σχέσιν τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν Πλάτωνα, καταδεικνύουν πόσον σαφῆ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ἀριστοτελικοῦ συστήματος εἶχεν ὁ Natoyr καὶ πόσον δικαίως κρίνει τὸν Ἀριστοτέλη ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν Πλάτωνα. Χωρὶς νὰ ζητῇ νὰ μειώσῃ τὸ φιλοσοφικὸν μεγαλεῖον τοῦ Σταγειρίτου, ὅπως ὑπέθεσαν πολλοὶ φίλοι τῶν ἐσφαλμένων παραδόσεων ὡς πρὸς τὰ ἀριστοτελικὰ πράγματα, ὁρμᾷ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ κριτικοῦ καὶ μὲ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ φιλοσόφου ἐπὶ τὸ νόημα τῶν ἀριστοτελικῶν περὶ Πλάτωνος εἰδήσεων καὶ ἀναλύων αὐτὸς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν γενικὸν τρόπον καθ' ὃν σκέπτεται ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀντιπαραβάλλον αὐτὸν πρὸς τὸν πλατωνικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι εὐρίσκει, ὅτι (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ὁμολογεῖ, ἀφοῦ ἀντιτίθεται εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος) ὁ μέγας μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἔνεκα τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐμπειρικὸν κόσμον κλίσεως καὶ ἔνεκα τῆς μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ φιλοσοφικῆς διανοίας, οὔσης ὡς ἐκ τούτου αὐτοτελοῦς, παρενόησε τὸ νόημα τῆς πλατωνικῆς θεωρίας. Τοῦτο δὲν εἶναι μομφὴ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, ὅπως δὲν εἶναι μομφὴ πρὸς τὸν Hegel ὅταν εἴπωμεν, ὅτι, ὅπερ καὶ εἶναι ἀληθές, οὗτος παρε-

νόησε τὸν Kant, εἰς πολλὰ μάλιστα σημεία ἀντιτάσσεται καὶ εἰς θεμελιώ-
δεις ὄρους τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας. Καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐσκέφθη ποτὲ νὰ
κατακρίνῃ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, διότι καθορίζουν
ἀκριβῶς τὰς διαφορὰς αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξύ τοῦ Kant καὶ τῶν
διαδόχων αὐτοῦ.

Ἡ ἰδεοκρατικὴ φύσις τοῦ Natorp φέρει αὐτὸν κατ' ἀνάγκην πρὸς
πάντας τοὺς μεγάλους ἰδεοκράτας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης.
Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἰδρῦται τῆς νεωτέρας μαθηματικῆς καὶ γενικῶς τῆς φυσικῆς
ἐπιστήμης διεκινήθησαν ὅλοι ἀπὸ τὸν οἴστρον τῆς ἰδέας, εἶναι φυσικόν,
ὅτι ὁ Natorp, ὡς καὶ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ Hermann Cohen,
ἐστράφη πρὸς τοὺς Galilei, Kepler, Newton καὶ Leibniz, διότι εἰς αὐ-
τοὺς θὰ εὑρίσκει στοιχεῖα πρὸς θεμελίωσιν τῆς θεωρίας τῆς ἐπιστήμης.
Εἰς τοὺς ἀνδρας αὐτούς, ὡς καὶ εἰς τὸν Descartes καὶ Bruno, ὀφείλεται
ἡ πρόοδος τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ἡ ὁ-
ποία ἐβάδισε πάντοτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰδικῶς πρὸς
τὴν μαθηματικὴν. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ Cohen, ὡς καὶ ὁ ἀν-
τάξιός αὐτοῦ μαθητὴς Natorp, ἐπέτυχον μόνον διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔρ-
γων τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ διὰ τῆς συστηματικῆς γονιμοποιήσεως τῶν
ἀρχῶν τοῦ Kant ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας νὰ
προσδώσουν πάλιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν ἀκέραιον καὶ εἰλικρινῆ αὐτῆς
χαρακτῆρα. Μόνον διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας τὰ στοι-
χεῖα εὑρίσκονται εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνωτέρω ἀνδρῶν, τῶν θεμελιωτῶν τῆς
ἐπιστήμης, ἐπανεκτίσθη ἡ φιλοσοφία τὸν αὐστηρὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ
ἀπηλλάγη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον φόρτον καὶ τὰ παραπλήσια, τὰ ὁποῖα κα-
κῶς ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὸν μανδύαν τῆς φιλοσοφίας καὶ συνετέλεσαν εἰς
τὴν κατάπτωσιν τῆς ἐννοίας αὐτῆς. Ἡ φιλοσοφία σήμερον διὰ τῶν ἀνεκ-
τιμήτων αὐτῶν ἐργασιῶν τῶν Cohen, Natorp, Cassirer, Windelband,
Rickert, Lask, Husserl καὶ Heidegger ἐπανεῦρε ἐν Γερμανίᾳ τὴν ἐμ-
πρέπουσαν εἰς αὐτὴν θέσιν. Γύρω δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνδρας αὐτούς ἐδημιουργήθη ἡ
νέα γερμανικὴ φιλοσοφικὴ παράδοσις.

Εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδεμία ἄλλη σχολὴ τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ ἀπέ-
δωκε τόσην σημασίαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ γενικῶς εἰς τὴν φυσικὴν
ἐπιστήμην, ὅσον ἡ σχολὴ τοῦ Marburg. Τοῦτο βεβαίως ἔχει ὡς αἰτίαν
τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ὁ Cohen καὶ ὁ Natorp καὶ ὁ Cassirer ἔχουν μαθη-
τικὴν ἰδιοφυίαν συνάμα δὲ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Cohen, ἐπειδὴ
πρῶτος ἀντετάχθη κατὰ τοῦ ἐμπειρισμοῦ, τοῦ ψυχολογισμοῦ καὶ τῆς με-
ταφυσικῆς, ἐμφανιζομένων καὶ τῶν τριῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς φιλοσοφίας,
ἦτο ἠναγκασμένος, ἵνα στερεώσῃ τὸ ἔδαφος τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, καὶ
ἀκολουθῶν ὡς πρὸς αὐτὸ τὸν Kant, νὰ στραφῇ πρὸς τὴν βεβαιωτάτην
τῶν ἐπιστημῶν, τὴν μαθηματικὴν, καὶ αὐτῆς τὰς θεωρητικὰς βάσεις νὰ
ἀναλύσῃ φιλοσοφικῶς. Διὰ τοῦτο ἡ θεωρία τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ Cohen
καὶ τοῦ Natorp προσέχει περισσότερον εἰς τὰ μαθηματικά καὶ εἰς τὰς
φυσικὰς ἐπιστήμας, ἐνῶ ἡ θεωρία τῆς ἐπιστήμης τοῦ Rickert λαμβάνει
σοβαρῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ σύνολον τῶν ἐπιστημῶν, ὡς πρὸς δὲ τὰς
ἱστορικὰς ἐπιστήμας πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι αὐτῶν αἱ θεωρητικαὶ βάσεις
ἐθεμελιώθησαν κυρίως ὑπὸ τοῦ Rickert.

Ὁ Natorp καὶ κατὰ, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας
ἠσχολήθη μὲ τὰ προβλήματα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας καὶ εἰδικῶς
μὲ τὰ προβλήματα τῆς θεμελιώσεως τῆς Λογικῆς. Τὰ πρῶτα πορίσματα

τῶν μελετῶν του συνεκέντρωσεν εἰς τὸ ἐξαιρετικῶς σύντομον, πυκνὸν καὶ διὰ τοὺς ἀμυήτους, εἰς τὴν φιλοσοφίαν σκοτεινὸν ἐγχειρίδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Logik» καὶ τὸν ὑπότιτλον «Grundlegung und logischer Aufbau der Mathematik und der mathematischen Naturwissenschaften» (1910 δευτ. ἐκδ.) ὅπου ὁ Natoir θεωρεῖ τὴν μὲν Λογικὴν ὡς θεωρίαν τῆς γνῶσεως τὸν δὲ λόγον ὡς γνῶσιν. «Ἡ Λογικὴ ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ ἐκθέσῃ τοὺς νόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπόκειται πᾶν ὅ,τι εἶναι περιεχόμενον τοῦ λόγου, τοῦτέστι πᾶν τὸ νοούμενον, μόνον καθ' ὅσον νοεῖται. Εἶναι ἡ νομολογία τοῦ σκέπτεσθαι. Σκέπτεσθαι ὅμως δὲν σημαίνει τὸ νὰ ἔχη τις μόνον παραστάσεις, ἀλλὰ τὸ νὰ θέτῃ τις αὐτάς πρὸς ἀλλήλας εἰς ὁμοφωνίαν καὶ εἰς συνεχῆ σχέσιν...» Ἡ Λογικὴ ἐκθέτει λοιπὸν τοὺς νόμους τῆς διαμορφώσεως τῶν παραστάσεων ἢ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν μορφῶν καὶ τῶν νόμων τοῦ σκέπτεσθαι». Καθὼς καὶ ὁ ὑπότιτλος τῆς πραγματείας δεικνύει ἡ Λογικὴ καὶ εἰς τὸν Natoir, ὅπως καὶ εἰς τὸν Cohen, δὲν εἶναι πλέον τὸ ἀναίθροισμα τῶν τύπων καθ' οὓς γίνονται οἱ συνήθεις συλλογισμοί, ἀλλὰ ἡ θεωρία τῶν νόμων, τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν μορφῶν τῆς ἐπιστημονικῆς γνῶσεως. Βεβαίως εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ τύποι τοὺς ὁποίους συναντᾷ τις εἰς τὰ συνήθη ἐγχειρίδια τῆς Λογικῆς καὶ διὰ τῶν ὁποίων βασιανίζουσι οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων τὰς κεφαλὰς τῶν γυμνασιοπαίδων, πολλοὶ δὲ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν σπουδαστῶν, καταμαραίνοντες οὕτω τὸν ἔρωτα πρὸς γνῶσιν, ἀλλὰ εἶναι τόσον κοινοὶ καὶ ἔχουσι τόσον συγχωνευθῆ εἰς τὸν συνειθισμένον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ὥστε καταντᾷ σχολαστικότης τὸ ν' ἀσχολεῖται κανεὶς ἀκόμη μὲ τοὺς τύπους αὐτούς. Ἡ Λογικὴ ἀπὸ τοῦ Kant καὶ τοῦ Hegel προσέλαβε πλέον χαρακτῆρα καθαρῶς θεωρητικὸν καὶ ἀπορρέει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ νόμοι τῆς ἐπιστήμης, αἱ κατηγορίαι τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως, αἱ μορφαὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι (χρόνος, χώρος, ποσότης, ποιότης κλπ.), ἡ οὐσία τῆς ἐπιστημονικῆς κρίσεως, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς Λογικῆς, ἣτις εἶναι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς καθ' ὅλου συστηματικῆς φιλοσοφίας. Χωρὶς τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ χωρὶς τὴν γνῶσιν τῶν ὁρίων τοῦ ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι εἶναι ἀδύνατον νὰ τεθοῦν οἱ ὅροι τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἠθικῆς, ὅπως χωρὶς τὴν γνῶσιν τῶν ὁρίων τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἀδύνατον νὰ θέσῃ κανεὶς τὰς βάσεις τῆς φιλοσοφικῆς αἰσθητικῆς. Καὶ ἵνα μὴ κατηγορηθῶμεν, ὅτι περιφρονοῦμεν τὴν σχολικὴν Λογικὴν, ἢ ὁποία, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον, ὅλα τὰ ζῶα εἶναι θνητὰ ἄρα ὁ ἄνθρωπος εἶναι θνητός, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀφίνομεν τὸν Hegel, τὸν πρῶτον θεμελιωτὴν τῆς Λογικῆς κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, νὰ ὁμιλήσῃ. «Κατὰ τῆς φαλακρότητος τῶν καθαρῶς τυπικῶν κατηγοριῶν ἀντετάχθη ἐπὶ τέλος τόσον ἰσχυρῶς τὸ ἔνστικτον τοῦ ὑγιοῦς νοῦ, ὥστε ἐγκατέλιπε τὴν γνῶσιν αὐτῶν μὲ περιφρόνησιν εἰς τὸ πεδίου τῆς σχολικῆς Λογικῆς καὶ τῆς σχολικῆς μεταφυσικῆς».

Τὰ εἰδικὰ λογικὰ προβλήματα τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ λογικὴ θεμελίωσις τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ, ἡ λογικὴ κατασκευὴ τῆς σειρᾶς τῶν ἀριθμῶν, τὸ μαθηματικὸν ἀπειρον, τὸ πρόβλημα τῆς συνεχείας, αἱ ἐννοιαὶ τοῦ χώρου, τῆς μάζης, τῆς δυνάμεως, ἡ ἐννοια τοῦ διαφορικοῦ λογισμοῦ, ἡ ἐννοια τῆς μὴ εὐκλείδειου γεωμετρίας, τὸ πρόβλημα τῆς ὕλης, αἱ ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς, τὸ πρόβλημα τῆς σχετικῆς

τητος, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς Λογικῆς τοῦ Natorp. Τὴν διεξοδικὴν ὁμωσ τῶν προβλημάτων αὐτῶν διαπραγματεύσιν ἔδωκεν ὁ Natorp διὰ τοῦ θεμελιώδους αὐτοῦ συστηματικοῦ ἔργου «Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften» (1910), ὅπου ὁ ἀκάματος νοῦς τοῦ Natorp ἀναλύει συστηματικώτατα ὅλα τὰ προβλήματα τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας καὶ οἰκοδομεῖ τὸ καθαρῶς λογικὸν ἐκεῖνο ἀρχιτεκτόνημα, τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις εἶναι οἱ θεμελιώδεις ὅροι τῆς καθαρῆς μαθηματικῆς καὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ καταδεικνύεται πόσον στενὴ καὶ πόσον ἀμοιβαία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προκαλεῖ τῷ ὄντι κατάπληξιν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θεωρητικὴ ἱκανότης τοῦ Natorp, ἀναλύουσα τὰς βάσεις τῶν θετικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν φιλοσοφικῶς, θίγει προληπτικῶς τὰ προβλήματα τὰ ὅποια ἡ νεωτάτη ἐπιστημονικὴ ἐπανίστασις, ἡ συνδεομένη μὲ τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος, ἀνύψωσεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ὀρίζοντα. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Natorp, πρὶν ἀκόμη γεννηθῆσιν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνάγκαι, ἐπεδίωξεν ἦτο ἡ ἀναμόχλευσις καὶ ἡ ἀνακαίνισις ὅλων τῶν θεωρητικῶν βάσεων τῆς ἐπιστήμης, εἰς πολλὰ μάλιστα σημεῖα καὶ μὲ συνειδητὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Kant. Ἀπὸ τὸν Kant ἐπῆρεν ὁ Natorp μόνον τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ὡς γνήσιος φιλόσοφος ἀπέρριψε τὸ γράμμα. Διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τοῦ καθαρῶς κριτικοῦ, προσέφερεν ὁ Natorp εἰς τὴν φιλοσοφίαν σπουδαιότατην ὑπηρεσίαν, διότι προτρέξας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς εἰδικῆς ἐπιστήμης ἀναφορικῶς πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος, (διότι ὅταν ὁ Natorp ἔγραφε τὸ ἔργον του ὑπῆρχε μόνον ἡ «εἰδικὴ θεωρία τῆς σχετικότητος»), ἀνέκοψε τὴν ἐνδεχομένην κατάπτωσιν τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὅποια ἐπέρχεται πάντοτε σχεδὸν ὁσάκις ἡ εἰδικὴ ἐπιστήμη προτρέχει τῆς φιλοσοφίας, ὅπως συνέβη τοῦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Ἐγελιανισμοῦ, ὅταν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις ὄχι μόνον δὲν ἐδικαιολογοῦντο, ἀλλ' ἀπεκλείοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Βεβαίως ἦτο ἀδύνατον νὰ προληφθῇ τοῦ ἐνδεχόμενον τοῦτο κατ' ὅλην αὐτοῦ τὴν γραμμὴν, διότι πάντοτε ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὅποιοι παρασύρονται. Οὕτω πως πολλοὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τῆς «γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος» ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν κριτικῶν μεθόδων καὶ ἀποφυγῆς τοῦ ἐλέγχου τῶν βάσεων τοῦ σκέπτεσθαι, περιέπεσαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀκριτον μεταφυσικὴν. Κατὰ τῆς νέας αὐτῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀνευθύτως σκέπτεσθαι μόνον ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θεωρία τῆς ἐπιστήμης εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιταχθῇ. Βεβαίως ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις τοῦ κριτικοῦ προβλήματος ἀπαιτεῖ νὰ εὑρίσκηται ὁ φιλόσοφος εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰ νεώτερα προβλήματα τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδίᾳ τῶν μαθηματικῶν. Οἰαδήποτε φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἡ ὅποια δὲν ἐδράζεται ἐπὶ τῶν θεωρητικῶν βάσεων τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, διότι δὲν θὰ εἶναι εἰς ὁμοφωνίαν πρὸς τὰς θέσεις τῆς ἐπιστήμης, ὅποτε δύο τινὰ θὰ συμβαίνουν ἢ θὰ ὑστερῇ ἢ θὰ προτρέχη ἀκρίτως τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Natorp, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ σπουδαιότατον θεωρητικὸν φιλοσοφικὸν ἔργον, τὸ ὅποιον ἐγράφη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, διακρίνομεν σαφέστατα τὴν ἐπίδοσιν τὴν ὅποιαν ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Natorp ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ. Εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Die Logik der reinen Erkenntnis», τὸ πρῶτον συστηματικὸν μνη-

μείον τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ ἐν τῇ θεωρητικῇ φιλοσοφίᾳ, ὁ Cohen θέτει καὶ ἀναλύει παρόμοια πρὸς τὸν Natorp προβλήματα, ἤτοι ἐκεῖνα τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Πρῶτος ὁ Cohen, μετὰ τὸν Hegel, ἀπηλευθέρωσε τὴν Λογικὴν ἀπὸ τὴν νεκρὰν αὐτῆς παράδοσιν συνισταμένην εἰς τὴν τυπολογίαν τοῦ σκέπτεσθαι. Ὁ Cohen ἐν τῇ Λογικῇ αὐτοῦ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν κρίσιν. Ἡ ἐπιστημονικὴ κρίσις εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς Λογικῆς.

Ὁ Cohen εἰς τὴν Λογικὴν αὐτοῦ, προσδιορίζων τὴν θέσιν τῆς ψυχολογίας λέγει, ὅτι ἡ ψυχολογία μόνον ἔφ' ὅσον δὲν εἶναι ἐμπειρικὴ ἔχει θέσιν εἰς τὸ σύστημα τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὰ τρία θέματα τῆς ἀντικειμενικοποιουμένης συνειδήσεως, τὸν λόγον, τὴν πράξιν καὶ τὴν τέχνην, τὰ θέματα τῆς Λογικῆς, τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Αἰσθητικῆς, δεόν νὰ προστεθῇ καὶ αὕτη ἡ συνείδησις ὡς θέμα τῆς ψυχολογίας, ἢ ὅποια κατ' ὄνομα μόνον ὁμοιάζει μετὰ τὴν ἐμπειρικὴν τοιαύτην, διότι τὸ πρόβλημα τῆς συνειδήσεως, πρέπει κατὰ τὸν Cohen νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ τῆς ψυχολογίας, τὴν ὁποίαν ὡς ἐπιτραπῆ νὰ ὀνομάσωμεν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν, *τελεολογικὴν*, ἐν ἀπολύτῳ ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἀντικειμενικὰ αὐτῆς θέματα, πρὸς τὸν λόγον, τὴν πράξιν καὶ τὴν ποίησιν, καὶ διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν μορφῶν αὐτῶν νὰ τεθοῦν τὰ ὅρια τῆς συνειδήσεως καὶ νὰ κατανοηθῇ ἡ ἐνέργεια τῆς συνειδήσεως ὡς ἐνέργεια δημιουργικῆ. Ὁ ὀρισμὸς ὁμοῦ αὐτὸς τῆς ψυχολογίας ἔμεινε παρὰ τῷ Cohen, ἐκτὸς μερικῶν λεπτοτάτων παρατηρήσεων σχετικῶς μετὰ τὸ τιθέμενον πρόβλημα, ὡς ἀπλῆ ἀξίωσις, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἔγραψε ψυχολογίαν, ἐξαιρουμένων τῶν πρώτων, εἰς τὴν προκριτικὴν περίοδον ἀνηκουσῶν, μελετῶν αὐτοῦ εἰς τὸ πεδίον τῆς ψυχολογίας τῶν λαῶν. Τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν τοῦ διδασκάλου ἐπραγματοποίησεν ὁ μαθητής.

Ὁ Natorp κατὰ τὸ 1888 ἐξέδωκεν τὴν πρώτην αὐτοῦ περὶ ψυχολογίας μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «*Einleitung in die Psychologie nach kritischer Methode*». Ὡς καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἔργου δεικνύει τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ διδάγματα καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, διότι καὶ ὁ Natorp, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ὁ Νεοκαντιανισμὸς, ἀποχωρίζει τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν ἀπολύτως ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβοῦς αὐτὸν τὸ ἔργον αὐτὸ οὐδαμῶς ἐκίνησε τὸν ἐνδιαφέρον τῶν «*εἰδικῶν*» ψυχολόγων, ἐκτὸς ἐκείνων οἱ ὅποιοι ζητοῦν πάντοτε σαφήνειαν θεωρητικὴν ὡς πρὸς τὰς βάσεις τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν, ἀλλὰ τοιοῦτοι εἶναι ἐλάχιστοι. Ἡ ἀντίθεσις τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων, ὅπως θέτει αὐτὰ ὁ Natorp, πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ἐμπειρίαν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἂν ὁ Natorp ὑπέβαλε τὴν παροῦσαν μελέτην ἐπὶ διδασκαλίᾳ ἢ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ εἰς τινὰ σχολίᾳ, ὅπου νὰ ὑπῆρχαν μόνον ἐμπειρικοὶ ψυχολόγοι, ἀσφαλῶς θὰ ἀπερρίπτετο. Τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας ὡς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι κατὰ τὸν Natorp τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ψυχολογικῶν γεγονότων, ὅπως ἐννοοῦν τοῦτο οἱ Fechner καὶ Wundt, ὁ μὲν ἐν τῇ «*ψυχοφυσικῇ*» του, ὅπου τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας ἀναζητεῖται εἰς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἀναζητοῦνται καὶ τὰ ἀντικείμενα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὁ δὲ ἐν τῇ «*φυσιολογικῇ ψυχολογίᾳ*», διὰ τῆς ὁποίας τὰ φαινόμενα ἐξετάζονται μόνον ἐμπειρικῶς καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ φυσιολογικὰ ταιαῦτα.

Βεβαίως ὁ ἐμπειρικὸς αὐτὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ψυχολογικῶς ἔχει ἀπόλυτον σημασίαν, ἔφ' ὅσον εἶναι αὐτοτελὴς καὶ διατηρεῖ τὰ ὅρια

τῆς αὐτοτελείας αὐτοῦ, ἄν καὶ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ θεμελίωσιν διὰ διδῆ πάντοτε ἢ φιλοσοφία. Κατὰ τῆς ἐπιστημονικότητος τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας οὐδεὶς οὐδὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ. Μόνον ὅταν ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία, ὑπερπηδῶσα τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ παραβαίνουσα τοὺς νόμους τῶν μεθόδων αὐτῆς, ζητεῖ ν' ἀποβῆ ἢ βᾶσις τῆς φιλοσοφίας (ἀξίωσις κατ' οὐσίαν ἄκριτος καὶ ἔχουσα ἐλαχίστους ἀκόμη καὶ δὴ καθυστερημένους ὁπαδοὺς) τότε δικαίως προκαλεῖ τὰς σφοδροτάτας τῶν ἐπιθέσεων.

Ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπολύτου αὐτῆς φυσικοποιήσεως τῆς ψυχολογίας; Ἡ ψυχολογία, ἡ ὁποία, πρὶν ἀκόμη ἐμφανισθῆ ὡς ἐμπειρικὴ, εἶχε τῷ ὄντι στενωπὴν σχέσιν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἐπιστῆμας, τώρα οὐδεμίαν συμβολὴν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ οὔτε εἰς τὴν φιλοσοφίαν οὔτε εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐπιστῆμας. Αἱ ἀρχαὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐργάζεται ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον αἱ μέθοδοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς αὐτὰς δὲ ἀφείλει ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία ἀπάσας αὐτῆς τὰς προόδους. Ὁ τρόπος ὅμως κατ' ὃν σκέπτονται αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι εἶναι ῥιζικῶς διάφορος ἀπὸ τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὡστε οἱ ἱστορικοὶ ἢ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν ὅποτε θὰ ἐφυσικοποιήσουν τὴν ἱστορίαν ἢτοι θὰ παρεποιήσουν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἱστορίας, ὅπερ ἔπραξαν πολλοὶ ἐπιπεδώσαντες οὕτω τὴν ἱστορίαν πρὸς τὴν φύσιν, ἢ ἔπρεπε νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ ν' ἀκολουθήσουν τὴν καθαρῶς ἱστορικὴν μέθοδον, ὅπερ ἔπραξαν οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐν τούτοις ὅμως ἔμειναν προβλήματα, ἐκτὸς βεβαίως ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔθεσαν αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ περὶ τῶν ὁποίων μεταίως ἐζήτησαν σαφήνειαν ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἐνυπάρχουν εἰς τὴν φύσιν τῆς συνειδήσεως θὰ ἀνέκυπτον εὐθύς ὡς ἡ συνείδησις ἀποκαθαιρομένη κριτικῆς, θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς θεωρίαν, πρὸς τὴν αὐτοκατάληψιν. Δύο συγγραφεῖς, ἀπαράμιλλοι εἰς ὕψος καὶ εἰς ψυχολογικὴν παρατήρησιν, διηρημήνευσαν τὰ προβλήματα αὐτὰ τῆς ψυχῆς, ὁ Kierkegaard καὶ ὁ Nietzsche, ὁ μὲν πρῶτος κυρίως εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἐσωτερικῆς, θρησκευτικῆς ἀνησυχίας τῆς ψυχῆς, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης τῆς ψυχῆς ἀπέναντι τῆς μηχανοποιήσεως καὶ φυσικοποιήσεως τῶν πάντων καὶ ἰδίᾳ τῶν ζωτικῶν προβλημάτων τῆς ἱστορικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς κατ' ὄλου ἱστορίας. Καὶ οἱ δύο προφητικοί, ἐπαναστατικοί, ἀποσπασματικοί, καὶ οἱ δύο δυστυχεῖς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν ἔνεκα τῆς ἀντιθέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ καθιερωτά καὶ πρὸς τὴν ἰσχύουσαν πνευματικὴν κατάστασιν. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας καὶ εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἱστορίας ἦλθε βραδύτερον.

Ὁ Wilhelm Dilthey, ὁ θεμελιωτῆς τῆς ἱστορικῆς ψυχολογίας, συνοψίζων τὰ προβλήματα πρὸ τῶν ὁποίων ἐτίθεντο αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἰδίᾳ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, διετύπωσε τὴν ἀξίωσιν μιᾶς κριτικῆς τοῦ ἱστορικοῦ νοῦ καὶ μιᾶς ψυχολογίας τοῦ «κατανοεῖν» τὰ ἱστορικὰ νοήματα καὶ τὰς συνθέσεις τῶν ἱστορικῶν νοημάτων τῶν διαφόρων πνευματικῶν ἐποχῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Γὰ γογιμώτατα ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν του ἐξέδηκεν ὁ Dilthey εἰς τὸ θεμελιῶδες αὐτοῦ ἔργον «Einleitung in die Geisteswissenschaften» τόμ. 1-3 (1883). Ἡ κατανόησις τῆς ἱστορίας καὶ συγκεκριμένως τῶν πνευματικῶν ἐποχῶν τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως ἐν Ἰταλίᾳ καὶ

τῆς ἰδεοκρατίας ἐν Γερμανίᾳ, γίνεται διὰ μεθόδων ὅλως ἀντιθέτων πρὸς τὰς μεθόδους τῆς αἰτιοκρατίας, ἧτις διέπει τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν. Ἡ ἱστορία ἐργάζεται διὰ ἀξιῶν καὶ ἀνακαλύπτει νοήματα, ἐνῶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ψυχολογία γνωρίζουν μόνον νόμους καὶ γεγονότα. Τὴν θεμελίωσιν ὅμως τῆς τελεολογικῆς ψυχολογίας κατὰ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς μέρος ἔδωκεν ὁ Natorp, ὅπως ὁ Rickert ἔδωκε τὴν θεμελίωσιν τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν γενικῶς, ἐνῶ ὁ Dilthey, ὅστις προπορεύεται πάντων εἶνε, ὁ πρῶτος ἐφαρμοστὴς τῶν μεθόδων τῆς τελεολογικῆς ψυχολογίας εἰς τὸ πεδίον τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος.

Εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Allgemeine Psychologie», (1912) ἐξηγεῖ ὁ Natorp τὸν λόγον τῆς ἀπολύτου ἀντιθέσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ ἐμπειρικῆς καὶ τελεολογικῆς ψυχολογίας. Ἡ τελεία γνῶσις τοῦ ἀντικειμένου τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἤγαγε τὸν Natorp εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ὁρίων τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν. Ἡ ἐννοια τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐρεῦνης κατὰ τὰς μεθόδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ *συνειδέναί* ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας, δηλαδή τὸ γεγονὸς, ὅτι περιεχόμενον τι εἶναι ἀντικείμενον τῆς συνειδήσεως καὶ ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι ὑποκείμενον τοῦ συνειδητοῦ, ἤτοι τὸ φαινόμενον τῆς ἀλληλαναφορᾶς συνειδητοῦ καὶ συνειδήσεως τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον πάσης φιλοσοφικῆς ψυχολογίας. Τὸ κεφαλαῖον δὲ χαρακτηριστικὸν τῆς σχέσεως αὐτῆς τῶν δύο τούτων ὄρων τοῦ *συνειδέναί* εἶναι, ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν σχέσεων τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν ὄντων, οὔτε καὶ ἡ σχέση τῆς αἰτότητος, καὶ ἢ διακρίνεται αἰτία καὶ αἰτιατόν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς συνειδήσεως. Ποίαν σημασίαν διὰ τὴν κατ' ὄλου ψυχολογικὴν σκέψιν ἔσχεν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Natorp δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθῇ ἀκόμη ἀρκούντως, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ εἶναι σχετικῶς μικρὴ καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀτμόσφαιρα εἶναι ἀκόμη ἀνάμικτη ἀπὸ ἐμπειρικὰ καὶ τελεολογικὰ στοιχεῖα. Ἀλλὰ μόνον ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Natorp ἐξήσκησεν ἐπὶ ἐνὸς τῶν κορυφαίων ἐκ τῶν Νεοκαντιανῶν φιλοσόφων, ὡς εἶναι ὁ Husserl, ἀρκεῖ ἵνα καταδείξῃ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου. Συνάμα δὲ δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν τὴν ἐνδεχομένην ἐπίδρασιν ἂν συμπεράνωμεν ἐκ τῶν γονιμωτάτων ἀποτελεσμάτων τὰ ὅποια προέκυψαν δι' αὐτὸν τὸν Natorp εἰς τὸ πεδίον τῆς παιδαγωγικῆς, ὅπου ἡ ἐργασία τοῦ Natorp ὑπῆρξεν ὀγκωδεστάτη καὶ ἐντονωτάτη. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ μελετῶν (πρόκειται πάντοτε περὶ φιλοσοφίας τῆς παιδαγωγικῆς) συνεκέντρωσεν ὁ Natorp εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Sozialpädagogik» (ἔκδ. 4. 1919). Τὴν ἐννοίαν τῆς «Sozialpädagogik» ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἐπιφανείαν τῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς ὁ Natorp τὸ πρῶτον εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Religion innerhalb der Grenzen der Humanität» (1894) ἢ δὲ πρώτη ἀνάλυσις τῆς ἐννοίας ταύτης ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Natorp εἰς σειράν πραγματειῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Grundlinien einer Theorie der Willensbildung» δημοσιευθεισῶν εἰς τὸ «Archiv für systematische Philosophie» τόμ. I—III (1894—97). Ἐκτοτε ὁ Natorp εἰργάσθη παραγωγικώτατα καὶ ὅσον οὐδεὶς ἄλλος νεώτερος φιλόσοφος εἰς τὸ πεδίον τῆς παιδαγωγικῆς. Εἶναι πράγματι τὸ σαύτη ἡ παραγωγή τοῦ Natorp εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς ἐπιστήμης ὥστε θὰ ἐχρειάζοντο δύο ὀλόκληραι σελίδες ἵνα ἀναφέρωμεν μόνον τὰ σχετικὰ ἔργα καὶ τὰς πραγματείας αὐτοῦ. Ἐνταῦθα, ὅπου δὲν διατιθέμεθα

να δώσωμεν μονογραφίαν, ἀλλὰ σκιαγραφίαν τινὰ τοῦ ἔργου τοῦ Natorp ἀναφέρομεν μόνον τὰ ἑξῆς θεμελιώδη.—«Philosophie und Pädagogik» (1909) «Allgemeine Pädagogik» (1913), «Sozialidealismus» (1919): περισσότερα εὐρίσκονται εἰς τὸν πίνακα τῶν κυριωτέρων ἔργων τοῦ Natorp, τὸν ὁποῖον προσηρτήσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τῶν προβλημάτων τῆς παιδαγωγικῆς, ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Natorp, προηκίλεσε, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐμπειρικῶν παιδαγωγῶν σφοδρὰς ἀντιρρήσεις. Ἀλλὰ συνέβη καὶ ἐν προκειμένῳ ὅ,τι συνέβη καὶ μετὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν «εἰδικῶν» φιλολόγων κατὰ τοῦ ἔργου τοῦ Natorp «Platos Ideenlehre» καὶ τὰς ἀντιρρήσεις «τῶν εἰδικῶν» ψυχολόγων κατὰ τοῦ ἔργου τοῦ φιλοσόφου «Allgemeine Psychologie nach kritischer Methode». Μετὰ τὴν πάροδον ὀλίγων ἐτῶν αἱ ἰδέαι τοῦ Natorp ἤρχισαν νὰ διαδίδονται καὶ νὰ καρποφοροῦν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς παιδαγωγούς, ἡ δὲ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τῆς παιδαγωγικῆς ἐν Γερμανίᾳ ἠρθε εἰς τὸν Natorp τὰ κυριώτερα αὐτῆς στοιχεῖα. Τὸ ἔργον τοῦ Ernst Krieg «Philosophie der Erziehung» (1924) δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς τὰς ἐργασίας τοῦ Natorp εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς παιδαγωγικῆς. Τὰ προβλήματα τῆς παιδαγωγικῆς προσέλαβαν μετὰ τὸν πόλεμον ἰδίᾳ σπουδαιοτάτην ὀξύτητα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ δὲ Natorp, τοῦ ὁποῖου ὀλόκληρον τὸ ἔργον φέρει παιδαγωγικὸν χαρακτήρα, ἐκίνησεν ἰδιαιτέρως τὸ ἐνδιαφέρον τῆς καθ' ὅλα συντετριμμένης μεταπολεμικῆς ἀκαδημαϊκῆς νεολαίας. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου ἐνεθουσίασε τὴν πανεπιστημιακὴν νεολαίαν ὁ Natorp μετὰ τὰ ἄγνὰ αὐτοῦ κοινωνικὰ ἰδεώδη, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μετὰ τὰ δημαγωγικὰ τοιαῦτα. Ὁ ἀδιαιρέτητος χαρακτήρ καὶ ὁ βαθύνους λόγος τοῦ Natorp συνάμα δὲ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ αὐτοῦ ἱκανότης, ὡς καὶ ὁ ἀπερίγραπτος αὐτοῦ ἀνθρωπισμὸς ἀνέπτυξαν μετὰ τοῦ φιλοσόφου καὶ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας μίαν σχέσιν ἐντελῶς φιλικὴν καὶ ἰδιαιτέρως ἐνθερμον, διότι ὁ Natorp ἔθεσεν ὡς κεντρικὸν δόγμα τῆς παιδαγωγικῆς του, ὅτι τὸ διδάσκειν εἶνε στενώτατα συνυφασμένον μετὰ τὸ διδάσκεισθαι καὶ ὅτι ὁ διδάσκων πρέπει νὰ ἐπικοινωνῇ ἀμέσως πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκομένου.

Ἀνασκοπῶν τις τὸ κολοσσιαῖον ἔργον τοῦ Natorp, τὸ ὁποῖον τότε μόνον ἴδ᾽ ἠδυνήθη τις νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως ὅταν ἔχη αὐτὸ συγκεντρωμένον πρὸ ὀφθαλμῶν, κάμπτεται ὑπὸ τὸν ὄγκον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἀκαμάτου μόχθου τοῦ φιλοσόφου. Ὁ Natorp ὑπῆρξεν ὁ πολυγραφώτερος, μετὰ δὲ τὸν Cohen καὶ ὁ πυκνότερος εἰς ἐννοίας Νεοκαντιανὸς φιλόσοφος.

Εἶναι ὁμολογουμένως λυπηρόν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ φιλοσόφου τούτου, ὁ ὁποῖος συνέδεσε τόσον τὴν γόνιμον αὐτοῦ ἐργασίαν μετὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἔμεινε παρ' ἡμῖν μέχρι σήμερον ἀπολύτως ἄγνωστον. Εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν μεταφράσεων αἱ ὁποῖαι ἀδιακρίτως κατευθύνσεως καὶ ἀξίας γίνονται ἐν Ἑλλάδι καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν τελευταίαν κυρίως δεκαετίαν ἐπλημμύρησαν τὴν ἀγορὰν τοῦ βιβλίου καὶ ἐσκότησαν τὴν κεφαλὴν τοῦ ταλαιπώρου Νεοέλλητος, ὁ ὁποῖος ἐσυνήθισεν νὰ καταπίνῃ ὅ,τι δήποτε πνευματικὸν κατασκευάσμα τύχει νὰ τοῦ προσφέρῃ οἷοσδήποτε, ἔρχεται ἐπὶ τέλους τὸ μεταφρασμένον ἔργον τοῦ Natorp ὡς φωτεινὸν ἄστρον νὰ φεγγοβολήσῃ εἰς τὸν ζοφερὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς πατρίδος μας. Αἰσθάνεται δὲ κανεὶς οἶκτον πρὸς τὴν ταλαιπώρον αὐτὴν χώραν ὅταν προσθεσθῇ εἰς τὰ γενόμενα καὶ τὰ δημαγωγικὰ καὶ τυχοδιωκτικὰ μεταφράσματα κομ-

μονιστικοῦ περιεχομένου, διὰ τῶν ὁποίων ἐγέμισαν αἱ ἀγυιαί τῆς πόλεως καὶ διὰ τῶν ὁποίων τρέφεται πνευματικῶς ἢ νεωτέρα ἰδίως γενεά, μὴ δυναμένη νὰ διακρίνη τὸ ἐπιστημονικὸν ἀπὸ τὸ δημαγωγικόν, καὶ διότι ῥέπει φύσει εἰς τὸ εὐκολώτερον, τὸ δὲ δημαγωγικὸν εἶναι πάντοτε εὐκολώτερον τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ διότι συμβαίνει νὰ παρασύρεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ δημαγωγικά αὐτὰ φυλλάδια φέρουν τὸ ὄνομα κάποιου ξένου. Τὸ δὲ ξένον ὄνομα θαμβώνει παρ' ἡμῖν τόσον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας τῶν νέων ὥστε πίπτουν ἀλογίστως εἰς τὴν παγίδα τῆς προπαγάνδας. Εἰς τὴν παραπλάνησιν αὐτὴν συντελεῖ ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ φυλλάδια ταῦτα σφετερίζονται τὸν φιλοσοφικὸν τίτλον καὶ ζητοῦν νὰ κρύψουν τὸ κοῦφον αὐτῶν περιεχόμενον ὑπὸ τὸν μανθῦαν τῆς φιλοσοφίας. Τὰ φυλλάδια ταῦτα, ἀπὸ οἷον-δήποτε καὶ ἂν εἶναι γραμμένα, ἐπειδὴ ἔχουν σκοπὸν νὰ διαφωτίσουν τὸ πλῆθος (ἔργον ματαιόπονον, διότι μόνον οἱ ἄριστοι τοῦ πλήθους εἶναι δυνατὸν νὰ διαφωτισθῶν, τοῦτο δὲ δέον νὰ γίνεται διὰ τῶν ἀρίστων μέσων καὶ οὐχὶ διὰ τυχοδιωκτικῶν προσπαθειῶν) στεροῦνται οἷασδήποτε ἐπιστημονικότητος καὶ εἶναι γεμῆτα ἀπὸ παχυλοτάτας ὑποσχέσεις διὰ τὰς ὁποίας θὰ ἠσθάνετο τῷ ὄντι αἰσχύνην οἷσδήποτε χαρακτήρ.

Ἡ ὑπηρεσία τὴν ὁποίαν, ὑπὸ τοιαύτας μάλιστα συνθήκας, προσφέρει εἰς τὴν ἑλληνικὴν πνευματικὴν ζωὴν ὁ κ. Μιχαὴλ Τσαμαδός, ὅστις ἀνέλαβε καὶ ἐξετέλεσε τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ἀποδόσεως τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἔργου τοῦ Νatorp εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σπουδαιότατη, καθίσταται δὲ ἀνεκτίμητος ὅταν ἀναλογισθῶμεν καὶ εἰς ποῖον χαμηλὸν σημεῖον εὐρίσκεται παρ' ἡμῖν ἡ φιλοσοφία, καὶ γενικῶς ἡ πνευματικὴ τῆς χώρας μας κατάστασις. Πόσῃν δὲ τιμῇν προσποιεῖ τὸ ἔργον αὐτὸ εἰς τὸν ἄνδρα, ὅστις εἶναι συνάμα κατειλημμένος καὶ μὲ βαρυτάτην καὶ πλήρη εὐθυνῶν καθημερινὴν κρατικὴν ὑπηρεσίαν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐξάρωμεν. Θὰ εὐχόμεθα μόνον νὰ ἐμμοῦντο καὶ ἄλλοι τὸ παράδειγμα τοῦ φιλοπόνου καὶ φιλομαθοῦς ἀνδρός.

Ἀθῆναι 15 Αὐγούστου 1929

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ